

มูลค่ายุติธรรมคืออะไร

มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 13 เรื่อง การวัดมูลค่ายุติธรรม ของสภาวิชาชีพบัญชี ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “มูลค่ายุติธรรม (Fair value) เป็นราคาที่ได้รับจากการขายสินทรัพย์ หรือจะจ่ายเพื่อโอนหนี้สินในรายการที่เกิดขึ้นในสภาพปกติระหว่างผู้ร่วมตลาด (Market Participant) ณ วันที่มีการวัดมูลค่า (Exit Price)”

อนึ่ง ผู้ร่วมตลาด (Market Participant) หมายถึง ผู้ซื้อและผู้ขายในตลาดหลัก (หรือตลาดที่ให้ประโยชน์สูงสุด) สำหรับสินทรัพย์นั้นหรือหนี้สินนั้น โดยมีลักษณะทั้งหมดดังนี้

1. มีความเป็นอิสระจากกัน คือ ไม่ใช่บุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกันตามมาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 24 เรื่องการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน แม้ว่าอาจจะนำราคาในการทำการขายของบุคคลที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นข้อมูลในการวัดมูลค่ายุติธรรม หากกิจการมีหลักฐานว่ารายการนั้นเป็นไปตามเงื่อนไขตลาด

2. มีความรอบรู้ มีความเข้าใจอย่างสมเหตุสมผลเกี่ยวกับสินทรัพย์หรือหนี้สิน และรายการ โดยใช้ข้อมูลทั้งหมดที่มีอยู่รวมถึงข้อมูลที่อาจได้มาจากการตรวจสอบวิเคราะห์สถานะ (Due Diligence) อันเป็นปกติหรือตามประเพณีปฏิบัติ

3. สามารถที่จะเข้าทำการขายสำหรับสินทรัพย์หรือหนี้สินนั้น

4. เต็มใจที่จะเข้าทำการขายสำหรับสินทรัพย์นั้นหรือหนี้สินนั้น เช่น ถูกใจแต่ไม่ได้ถูกบังคับให้ทำ

จากคำนิยามข้างต้น มูลค่ายุติธรรมเป็นการวัดมูลค่าที่อ้างอิงตลาด (มิใช่การวัดมูลค่าที่เป็นการเฉพาะของกิจการใดกิจการหนึ่ง) สินทรัพย์และหนี้สินบางอย่างอาจมีรายการในตลาดที่สังเกตได้ (Observable Inputs) หรือมีข้อมูลอยู่ในตลาด เช่น หลักทรัพย์ในความต้องการของตลาด ในขณะที่สินทรัพย์และหนี้สินอื่นอาจไม่มีรายการในตลาดที่สามารถสังเกตได้ (Unobservable Inputs) หรือไม่มีข้อมูลในตลาดที่เพียงพอ เช่น รายการขาดทุนจากการด้อยค่าของค่าความนิยม เป็นต้น

พัฒนาการของการบัญชีมูลค่ายุติธรรม

การบัญชีมูลค่ายุติธรรม (Fair Value Accounting) เป็นวิธีการรายงานทางการเงินที่มาตรฐานการบัญชีบางฉบับกำหนดให้ใช้การวัดมูลค่าด้วยวิธีมูลค่ายุติธรรม การบัญชีมูลค่ายุติธรรมมีพัฒนาการ ดังนี้

1. คณะกรรมการมาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ (International Accounting Standards Board: IASB) และคณะกรรมการกำหนดมาตรฐานการรายงานทางการเงินของสหรัฐอเมริกา (Financial Accounting Standards Board: FASB) มีความเห็นว่าคุณค่ายุติธรรมเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์และมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ (Relevance) มากที่สุด แต่การวัดมูลค่ายุติธรรมให้น่าเชื่อถือนั้นเป็นประเด็นปัญหาที่ถกเถียงกันมากที่สุด โดยเฉพาะกรณีที่ไม่สามารถหาราคาตลาดอ้างอิงได้ ทั้งสองหน่วยงานจึงร่วมมือพัฒนารอบแนวคิดและพิจารณาปรับปรุงมาตรฐานการบัญชีสำหรับการวัดมูลค่ายุติธรรมของสินทรัพย์ หนี้สิน และตราสารทุน เพื่อให้ผู้ใช้งบการเงินได้รับข้อมูลทางการเงินที่มีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ และมีความสอดคล้องกันระหว่างมาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบกันได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

2. คณะกรรมการมาตรฐานการบัญชีระหว่างประเทศ (IASB) ได้ออกมาตรฐานการรายงานทางการเงินระหว่างประเทศ ฉบับที่ 13 เรื่อง การวัดมูลค่ายุติธรรม (IFRS 13: Fair Value Measurement) ใน พ.ศ.2554 ทั้งนี้ IFRS ฉบับที่ 13 มีต้นแบบมาจากมาตรฐานการรายงานทางการเงินของสหรัฐอเมริกา Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) No.157 Fair Value Measurements เนื้อหาของ SFAS 157 ได้กำหนดนิยาม กรอบแนวคิด ข้อปฏิบัติ และการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการวัดมูลค่ายุติธรรม นอกจากนี้ มาตรฐานฉบับนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นอีกในภายหลัง โดยใช้ชื่อว่า Accounting Standards Codification Topic 820 เพื่อพัฒนาการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรมให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3. ประเทศไทย สภาวิชาชีพบัญชี ได้ออกมาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 13 เรื่อง การวัดมูลค่ายุติธรรม (TFRS 13) โดยให้ถือปฏิบัติ

สำหรับรอบระยะเวลาบัญชีที่เริ่มในหรือหลังวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2558 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยมาตรฐานการรายงานทางการเงินระหว่างประเทศ ฉบับที่ 13 เรื่อง การวัดมูลค่ายุติธรรม

การวัดมูลค่ายุติธรรม

ประเด็นสำคัญของการวัดมูลค่ายุติธรรม คือ ความเชื่อถือได้ หรือความสมเหตุสมผลของมูลค่ายุติธรรมนั้น อาจกล่าวได้ว่าลักษณะเชิงคุณภาพในเรื่องความเชื่อถือได้ (Reliability) ตามกรอบแนวคิดสำหรับการรายงานทางการเงิน ไม่อาจนำมาใช้กับการวัดมูลค่ายุติธรรมได้ กรอบแนวคิดฯ จึงตัดลักษณะความเชื่อถือได้ออกไป และให้ความสำคัญกับการเป็นตัวแทนอันเที่ยงธรรม (Faithful Representation)

การได้มาซึ่งมูลค่ายุติธรรมอาจได้มาจากราคาตลาดที่มีการซื้อขายคล่อง หรือการประเมินราคาโดยอาศัยเทคนิคการวัดมูลค่า (Valuation Technique) วิธีวัดมูลค่ายุติธรรม จำแนกได้เป็น 3 วิธี ดังนี้

1. วิธีราคาตลาด (Market Approach) วิธีนี้วัดมูลค่ายุติธรรม โดยอ้างอิงราคาและข้อมูลที่เกิดจากรายการในตลาด (Market Transactions) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสินทรัพย์และหนี้สินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันหรือเปรียบเทียบกันได้ เช่น ราคาปิด (Quoted Price) ของหลักทรัพย์ที่มีการซื้อขายคล่องในตลาด

2. วิธีราคาทุนเปลี่ยนแปลง (Cost Approach) วิธีนี้วัดมูลค่ายุติธรรม โดยใช้ราคาทุนเปลี่ยนแปลงสินทรัพย์ (Current Replacement Cost) ที่ต้องการวัดมูลค่า ซึ่งต้องคำนึงถึงความเสี่ยงต่างๆ เช่น ความล้าสมัยทางกายภาพ และเทคโนโลยี

3. วิธีกระแสเงินสด (Income Approach) วิธีนี้วัดมูลค่ายุติธรรม โดยประมาณกระแสเงินสด หรือรายได้แล้วคิดลดมาเป็นมูลค่าปัจจุบัน นั่นคือ มูลค่ายุติธรรมจะสะท้อนถึงมูลค่าปัจจุบันที่คาดหวังของตลาด (Current Market Expectations) แบบจำลองการคำนวณมูลค่าจะมีบทบาทในการวัดมูลค่า เช่น Option-pricing Model, Black-Scholes Model และ Binomial Model

เทคนิคการประเมินมูลค่ายุติธรรม

IFRS 13 ได้กำหนดลำดับขั้นของมูลค่ายุติธรรม (Fair Value Hierarchy) ตามประเภทข้อมูลที่น่ามาใช้

เพื่อเปรียบเทียบกันได้ของการวัดมูลค่ายุติธรรม และการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เทคนิคการประเมินมูลค่ายุติธรรมแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ข้อมูลระดับ 1 (Level 1) เป็นราคาเสนอซื้อ-ขาย (Quoted Price) ในตลาดที่มีสภาพคล่อง (Active Market) สำหรับสินทรัพย์และหนี้สินที่เหมือนกัน ซึ่งกิจการสามารถเข้าถึงตลาดนั้น ณ วันที่วัดมูลค่า ราคาเสนอซื้อ-ขายในตลาดที่มีสภาพคล่องถือเป็นมูลค่ายุติธรรมที่พร้อมด้วยหลักฐานที่น่าเชื่อถือที่สุด ได้แก่ ราคาปิดตลาดของหุ้นสามัญที่มีการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นต้น

2. ข้อมูลระดับ 2 (Level 2) เป็นข้อมูลที่ไม่ใช่ราคาเสนอซื้อ-ขายที่รวมอยู่ในข้อมูลระดับ 1 แต่เป็นข้อมูล ซึ่งสามารถสังเกตได้ (Observable) ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมสำหรับสินทรัพย์และหนี้สิน ข้อมูลระดับ 2 รวมถึง

- 2.1 ราคาเสนอซื้อ-ขายสำหรับสินทรัพย์และหนี้สินที่คล้ายคลึงกันในตลาดที่มีสภาพคล่อง

- 2.2 ราคาเสนอซื้อ-ขายสำหรับสินทรัพย์และหนี้สินที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันในตลาดที่ไม่มีสภาพคล่อง

- 2.3 ข้อมูลอื่นที่ไม่ใช่ราคาเสนอซื้อ-ขายที่สามารถสังเกตได้ สำหรับสินทรัพย์และหนี้สิน รวมทั้ง

- 2.4 ข้อมูลซึ่งรวบรวมจากข้อมูลตลาดอื่น

3. ข้อมูลระดับ 3 (Level 3) เป็นข้อมูลที่ไม่สามารถสังเกตได้ สำหรับสินทรัพย์และหนี้สิน โดยข้อมูลที่ไม่สามารถสังเกตได้จะถูกนำมาใช้ในการวัดมูลค่ายุติธรรมในขอบเขตเท่าที่ไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องที่สามารถสังเกตได้ ณ วันที่มีการวัดมูลค่า โดยกิจการต้องพัฒนาข้อมูลที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยใช้ข้อมูลที่ดีที่สุดที่มีอยู่ในสถานการณ์ขณะนั้น ซึ่งรวมถึงข้อมูลของกิจการเองประกอบกับข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับสมมติฐานของข้อมูลที่มีส่วนร่วมในตลาดมีอยู่

ผู้สอบบัญชีกับการตรวจสอบมูลค่ายุติธรรม

การวัดมูลค่ายุติธรรมเป็นเรื่องยากในกรณีที่ไม่มีการอ้างอิง ในกรณีนี้ ผู้บริหารต้องประมาณมูลค่ายุติธรรม โดยใช้วิธีการและสมมติฐานที่เหมาะสม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าวิธีการและสมมติฐานดังกล่าวเป็นสิ่งที่วิญญูชนหรือบุคคลทั่วไปในตลาด จะนำไปใช้ในการวัดมูลค่ายุติธรรม เมื่อการวัดมูลค่ายุติธรรมมีลักษณะ

เช่นนี้ รวมทั้งความต้องการที่เพิ่มขึ้นของมาตรฐานการบัญชีที่กำหนดให้มีการวัดมูลค่าและเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่ผู้สอบบัญชีจะต้องมีแนวทางเฉพาะสำหรับการตรวจสอบการวัดมูลค่ายุติธรรม

คณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีของสหพันธ์นักบัญชีระหว่างประเทศ (International Federation of Accountants หรือ IFAC) และคณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีของสหรัฐอเมริกา (The Auditing Standard Board หรือ ASB) ได้ออกมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 540 เรื่อง การตรวจสอบประมาณการทางบัญชี รวมถึงประมาณการทางบัญชีที่เกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรมและการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และ ฉบับที่ 101 เรื่อง การตรวจสอบการวัดมูลค่า และการเปิดเผยมูลค่ายุติธรรม (SAS No. 101, Auditing Fair Value Measurements and Disclosure) ตามลำดับ มาตรฐานการสอบบัญชีฉบับดังกล่าวได้อธิบายแนวทางในการตรวจสอบการวัดมูลค่าและการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม ซึ่งมาตรฐานการสอบบัญชี ฉบับที่ 101 ของสหรัฐอเมริกาเป็นมาตรฐานการสอบบัญชีที่เกิดจากความร่วมมือของคณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีของสหรัฐอเมริกา และคณะกรรมการมาตรฐานการสอบบัญชีของสหพันธ์นักบัญชีระหว่างประเทศ

ข้อสังเกตที่สำคัญเกี่ยวกับมาตรฐานการสอบบัญชีฉบับนี้ คือ มาตรฐานได้กำหนดแนวทางทั่วไปเพื่อเป็นกรอบ (Framework) ในการตรวจสอบการวัดมูลค่า และการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม โดยมีได้กำหนดแนวทางอย่างละเอียดในการตรวจสอบมูลค่ายุติธรรมของรายการใดรายการหนึ่ง โดยเฉพาะ มาตรฐานการสอบบัญชียังได้กำหนดแนวทางในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม และแนวทางในการประเมินว่ามูลค่ายุติธรรมที่ได้จากการประมาณนั้นว่าเป็นไปตามมาตรฐานการรายงานทางการเงินหรือไม่ นั่นคือ ผู้สอบบัญชีจะประเมินข้อสมมติหรือสมมติฐาน (Assumptions) ที่สำคัญ ซึ่งผู้บริหารใช้ในการกำหนดมูลค่ายุติธรรม ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบของการประเมินมูลค่า (Valuation Model) รวมทั้งทดสอบข้อมูลที่ใช้

หลักการเบื้องต้น

ความเข้าใจถึงวิธีที่ผู้บริหารใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ถือเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกสำหรับผู้สอบบัญชีใช้เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการกำหนดวิธีการตรวจสอบ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวนี้ รวมถึงเรื่องต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพและความชำนาญของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการวัดมูลค่ายุติธรรม
2. สมมติฐานที่สำคัญ และข้อมูลต่างๆที่ผู้บริหารใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม
3. วิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการกำหนดสมมติฐาน รวมทั้งข้อมูลต่างๆที่มีอยู่ในตลาด ซึ่งใช้ในการกำหนดสมมติฐานต่างๆ
4. วิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการจัดการกับสมมติฐานที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
5. ขอบเขตของการใช้งานของผู้เชี่ยวชาญ (Specialist) ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม

มาตรฐานการบัญชีหรือมาตรฐานการรายงานทางการเงินอาจมิได้กำหนดวิธีการ หรือกระบวนการในการวัดมูลค่ายุติธรรมสำหรับรายการบางรายการในงบการเงิน มาตรฐานการรายงานทางการเงินอาจกำหนดแต่เพียงว่ามูลค่ายุติธรรมต้องอ้างอิงจากสิ่งที่สามารถสังเกตได้ (Observable) ตัวอย่างเช่น ราคาตลาดที่มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจน (Quoted Market Price) แต่หากผู้บริหารไม่อาจหาราคาดังกล่าวได้ เทคนิคที่ผู้บริหารใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรมควรรวมถึงสมมติฐานที่กำหนดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่บุคคลทั่วไปในตลาดหรือวิญญูชนได้ใช้อย่างไรก็ดี หากผู้บริหารไม่อาจหาข้อมูลดังกล่าวได้ มาตรฐานการรายงานทางการเงินก็ยังคงอนุญาตให้ผู้บริหารใช้สมมติฐานของตนเองได้ตราบเท่าที่ไม่มีข้อบ่งชี้ว่าบุคคลในตลาดเดียวกันนั้นได้ใช้สมมติฐานที่แตกต่างกันออกไป

การใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญ

ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพอาจสามารถกำหนดข้อสมมติฐานหรือข้อสมมติได้อย่างสมเหตุสมผลในบางกรณี ผู้บริหารอาจได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก หรือผู้เชี่ยวชาญในการกำหนดสมมติฐานที่เหมาะสมภายใต้ความรับผิดชอบของตนก็ได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้บริหารได้ใช้งานของผู้เชี่ยวชาญในการประมาณมูลค่ายุติธรรมแล้ว ผู้บริหารก็ยังคงมี

ความรับผิดชอบต่อข้อมูล รวมทั้งวิธีการ และสมมติฐานที่ใช้ในการวัดมูลค่าธุรกรรมของรายการในงบการเงิน

ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาว่าผู้เชี่ยวชาญนั้นมีประสบการณ์ในการประมาณมูลค่าธุรกรรม และได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับมูลค่าธุรกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานการรายงานทางการเงินหรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญบางคนอาจคุ้นเคย หรือมีประสบการณ์ในการประมาณมูลค่าธุรกรรมเพื่อวัตถุประสงค์อื่น (นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ในการรายงานทางการเงิน) แนวคิดดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับมาตรฐานการรายงานทางการเงินก็ได้ ตัวอย่างเช่น การประเมินมูลค่าของเงินลงทุน (Investment Value) ซึ่งเป็นมูลค่าที่ผู้ลงทุนคาดหวัง โดยพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ หรือการประเมินมูลค่าเมื่อเลิกกิจการ (Liquidation Value) ซึ่งเป็นมูลค่าสุทธิของธุรกิจจากการเลิกกิจการ หรือการบังคับขายสินทรัพย์ออกไปทีละชิ้นๆ

ในบางกรณี ผู้สอบบัญชีอาจจำเป็นต้องใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญในการประเมินการวัดมูลค่าธุรกรรมของกิจการ ผู้เชี่ยวชาญอาจเข้าร่วมงานโดยได้รับการแต่งตั้งโดยกิจการ หรือโดย ผู้สอบบัญชี หรือเป็นลูกจ้างของกิจการ หรือเป็นลูกจ้างของผู้สอบบัญชี ในกรณีเช่นนี้ ผู้สอบบัญชี ควรนำมาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 620 เรื่อง การใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญของผู้สอบบัญชี มาปฏิบัติ มาตรฐานการสอบบัญชีฉบับนี้เสนอแนะให้ผู้สอบบัญชีใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญของตนเนื่องจากผู้ผู้เชี่ยวชาญของผู้สอบบัญชีจะมีความเป็นอิสระมากกว่ากรณีอื่น

ผู้สอบบัญชีควรประเมินผลงานของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องความเหมาะสม ซึ่งจะใช้เป็นหลักฐานการตรวจสอบ กล่าวคือ ผู้สอบบัญชีควรเข้าใจสมมติฐานที่มีสาระสำคัญ และวิธีการที่ผู้เชี่ยวชาญนำมาใช้ และประเมินผลในขั้นสุดท้ายเกี่ยวกับความสมเหตุสมผลของมูลค่าธุรกรรม โดยใช้ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจที่ตรวจสอบ และประเมินว่ามูลค่าธุรกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานการสอบบัญชีอื่นที่ได้รับระหว่างการตรวจสอบหรือไม่ นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรขอหนังสือรับรองจากผู้บริหาร (Management Representation) ซึ่งจะระบุถึงความสมเหตุสมผลของประมาณการและความเชื่อถือได้ของข้อมูลที่นำมาใช้

การตรวจสอบการประมาณมูลค่าธุรกรรม

ผู้สอบบัญชีควรมีความเข้าใจในกระบวนการของกิจการในการวัดมูลค่าธุรกรรมในเรื่องต่อไปนี้

1. กิจกรรมการควบคุมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการวัดมูลค่าธุรกรรม
2. ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวัดมูลค่าธุรกรรม และขอบเขตซึ่งกิจการใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญ
3. ประเภทของรายการที่ต้องวัดมูลค่าธุรกรรม เช่น เป็นรายการปกติที่เกิดขึ้นเป็นประจำ หรือเป็นรายการที่ไม่เกิดขึ้นบ่อย

เมื่อผู้สอบบัญชีเข้าใจกระบวนการในการวัดมูลค่าธุรกรรมของกิจการแล้ว ผู้สอบบัญชีควรประเมินความเสี่ยงที่รายการที่วัดด้วยมูลค่าธุรกรรมนั้นจะแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญ (Material Misstatement) หรือไม่

บ่อยครั้งที่ผู้บริหารไม่อาจหาคาดตลาดอ้างอิงได้ชัดเจน มาตรฐานการรายงานทางการเงินอาจกำหนดให้ผู้บริหารใช้วิธีการประเมิน เช่น วิธีกระแสเงินสดที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตคิดลดด้วยอัตราที่เหมาะสมกับความเสี่ยงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับสมมติฐานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การประมาณมูลค่าธุรกรรมด้วยวิธีดังกล่าวต้องใช้เทคนิคการประเมินค่า ซึ่งมักจะไม่แน่นอน (Uncertainty) และมีการใช้วิจารณญาณ (Subjectivity) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ผู้สอบบัญชีจึงควรประเมินความเสี่ยงที่การประมาณมูลค่าธุรกรรมอาจมีข้อผิดพลาด โดยพิจารณาปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. จำนวนงวดของการประมาณกระแสเงินสดที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต
2. สมมติฐานที่สำคัญ และความสลับซับซ้อน
3. ระดับของการใช้วิจารณญาณของสมมติฐาน
4. ข้อพิจารณาที่ว่าสมมติฐานขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเกิดขึ้น (หรือผลที่จะเกิดขึ้น) ของเหตุการณ์ในอนาคต รวมทั้งข้อมูลที่มีความชัดเจน ซึ่งจะสนับสนุนสมมติฐานที่สำคัญ

ผู้สอบบัญชีควรมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจอย่างเพียงพอเพื่อให้สามารถประเมินได้ว่าผู้บริหารได้กำหนดสมมติฐานทั้งหมดที่จำเป็นต้องใช้ในการประมาณมูลค่าธุรกรรมแล้วหรือไม่ ผู้สอบบัญชีจะนำปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ร่วมกับความเข้าใจในวิธีการประมาณมูลค่าธุรกรรมของผู้บริหารและข้อกำหนด

ของมาตรฐานการรายงานทางการเงิน มาใช้ในการประเมินความเสี่ยง เพื่อกำหนดวิธีการตรวจสอบที่เหมาะสม

ในกรณีที่ผู้บริหารใช้รูปแบบการประเมินมูลค่า (Valuation Model) ผู้สอบบัญชีมักจะมุ่งวิธีการตรวจสอบไปยังรายการต่อไปนี้

1. การประเมินสมมติฐานที่สำคัญ
2. การพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบการประเมิน
3. การทดสอบข้อมูลที่ใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม

การประเมินสมมติฐานที่สำคัญ

สมมติฐานที่ผู้บริหารใช้ อาจมีผลกระทบอย่างมีสาระสำคัญต่อการประมาณมูลค่ายุติธรรม ผู้สอบบัญชีจึงต้องพิจารณาว่าสมมติฐานนั้นสมเหตุสมผล และสอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจโดยทั่วไป รวมทั้งประสบการณ์ในอดีต และข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในตลาดหรือไม่ ในกรณีที่ไม่มีข้อมูลที่หาได้ในตลาดและผู้บริหารใช้สมมติฐานที่กำหนดขึ้นเองในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ผู้สอบบัญชีอาจต้องพิจารณาว่ามีข้อมูลใดที่เป็นข้อบ่งชี้ให้เห็นว่าบุคคลอื่นในตลาด อาจใช้สมมติฐานที่เหมาะสมกว่าหรือไม่ เช่น กรณีที่ผู้สอบบัญชีตรวจสอบสินทรัพย์ประเภทที่แทบจะไม่มี การซื้อขายกันในตลาด จึงทำให้หาข้อมูลของราคา ในท้องตลาดได้ยาก ในกรณีเช่นนี้ ผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องพิจารณาว่าผู้บริหารได้ใช้ข้อมูลเดียวกับการขายสินทรัพย์ที่คล้ายคลึงกัน ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปของสินทรัพย์นั้น รวมทั้งประสบการณ์ในอดีตของสินทรัพย์ที่คล้ายคลึงกันหรือไม่

ผู้สอบบัญชีควรประเมินว่าผู้บริหารมีหลักเกณฑ์ที่เพียงพอ และเหมาะสมในการกำหนด สมมติฐานที่ใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม โดยพิจารณาถึงความสมเหตุสมผลของสมมติฐานเมื่อเปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจริงในอดีตก่อนๆ รวมทั้งความสอดคล้องของสมมติฐานนั้นกับสมมติฐานอื่นๆที่ใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรมและความสอดคล้องของสมมติฐานกับแผนงานของผู้บริหาร ซึ่งมีความสมเหตุสมผล นอกจากนี้ ผู้สอบบัญชีควรพิจารณาผลกระทบจากการใช้

ดุลยพินิจที่สำคัญทั้งหมดจากการใช้สมมติฐาน และควรให้ความสนใจเป็นพิเศษกับข้อมูลในส่วนที่แปรเปลี่ยนได้ง่าย ซึ่งจะมีผลกระทบอย่างมีสาระสำคัญต่อมูลค่ายุติธรรม และมีผลต่อผู้สอบบัญชีในการหาหลักฐานที่เหมาะสม และการประเมินผลเกี่ยวกับการวัดมูลค่า และการเปิดเผยเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม

การพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบการประเมิน

ในกรณีที่ผู้บริหารหรือผู้เชี่ยวชาญใช้รูปแบบการประเมิน (Valuation Model) ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ผู้สอบบัญชีควรสอบถามรูปแบบการประเมินดังกล่าว และพิจารณาถึงความเหมาะสมภายใต้สถานการณ์นั้นๆ ตัวอย่างเช่น ในบางกรณี ผู้สอบบัญชีอาจพบว่า เป็นการไม่เหมาะสมที่จะนำวิธีการคิดลดกระแสเงินสดมาใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ของเงินลงทุนสำหรับกิจการที่เพิ่งเริ่มก่อตั้ง ทั้งนี้เพราะกิจการยังไม่มีรายได้ที่จะใช้เป็นฐานในการประมาณกระแสเงินสดในอนาคตอย่างสมเหตุสมผล

การทดสอบข้อมูลที่ใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม

ผู้สอบบัญชีควรทดสอบข้อมูลที่ผู้บริหาร หรือผู้เชี่ยวชาญใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม โดยพิจารณาว่าข้อมูลนั้นมาจากแหล่งที่เชื่อถือได้ มีความครบถ้วน มีการคำนวณอย่างถูกต้อง มีความเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับข้อมูลอื่นที่ผู้สอบบัญชีได้รับมาในระหว่างการตรวจสอบ ขอบเขตในการทดสอบดังกล่าว ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนในการกำหนดมูลค่ายุติธรรม และผลการประเมินของผู้สอบบัญชีเกี่ยวกับวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม

ผู้สอบบัญชีอาจใช้รูปแบบการประเมินมูลค่าของตนเองตามวิธีการที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อทดสอบการวัดมูลค่าและการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรมแล้วนำผลที่ได้มาเปรียบเทียบกับมูลค่ายุติธรรมที่ผู้บริหาร หรือผู้เชี่ยวชาญได้กำหนดขึ้น การใช้รูปแบบการประเมินมูลค่าดังกล่าวนี้ อาจช่วยให้ผู้สอบบัญชีลดขั้นตอนบางอย่างได้ เนื่องจากผู้สอบบัญชีได้ใช้รูปแบบการประเมินที่ตน คิดว่าเหมาะสมมาทดสอบข้อมูลที่ได้มาจากผู้บริหาร

นอกจากนี้ แทนที่ผู้สอบบัญชีจะใช้วิธีประเมินข้อสมมติฐาน หรือพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบการประเมิน หรือทดสอบข้อมูลที่ใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ผู้สอบบัญชีอาจได้รับหลักฐานการสอบบัญชีเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม โดยใช้วิธีการตรวจสอบเหตุการณ์หรือรายการที่เกิดขึ้นภายหลัง (วันที่ในงบแสดงฐานะการเงิน) เพื่อยืนยันหรือปฏิเสธมูลค่ายุติธรรมดังกล่าว

ผู้สอบบัญชีควรอ่านรายงานของผู้เชี่ยวชาญที่ผู้บริหารว่าจ้างให้ประมาณมูลค่ายุติธรรม รายงานดังกล่าวอาจมีข้อมูลให้ผู้สอบบัญชีเห็นว่าจำเป็นต้องพิจารณาในระหว่างการตรวจสอบ นอกจากนี้ ยังต้องพิจารณาถึงระยะเวลาในการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญในการประมาณมูลค่ายุติธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สอบบัญชีในการวางแผน และปฏิบัติงานตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

มูลค่ายุติธรรม เป็นมูลค่าที่สะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าเชิงเศรษฐกิจที่แท้จริงของสินทรัพย์และหนี้สิน ซึ่งมูลค่าดังกล่าวทำให้ผู้ใช้งบการเงินสามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการตัดสินใจเชิงเศรษฐกิจหรือเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจได้ดีกว่าการวัดมูลค่าด้วยราคาทุน การบัญชีมูลค่ายุติธรรมจึงเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในปัจจุบัน

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 540 เรื่อง การตรวจสอบประมาณการทางบัญชี รวมถึงประมาณการทางบัญชีที่เกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรมและการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และฉบับที่ 101 เรื่อง การตรวจสอบการวัดมูลค่า และการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม ได้กำหนดแนวทางเพื่อให้ผู้สอบบัญชีมีความเข้าใจว่าผู้บริหารกำหนดมูลค่ายุติธรรมได้อย่างไร และยังช่วยผู้สอบบัญชีในการพิจารณาว่ามูลค่ายุติธรรมดังกล่าวเป็นไปตามมาตรฐานการรายงานทางการเงินหรือไม่ ผู้สอบบัญชีควรมีความคุ้นเคยกับวิธีการที่ผู้บริหารหรือผู้เชี่ยวชาญใช้ในการประมาณมูลค่ายุติธรรม รวมทั้งสมมติฐานที่ใช้ และควรประเมินความเสี่ยงที่การวัดมูลค่ายุติธรรมจะแสดงข้อมูลที่ขัดต่อข้อเท็จจริงอย่างเป็นสาระสำคัญ โดยพิจารณาถึงจำนวนเงิน ความมีสาระสำคัญ และการใช้วิจารณญาณที่เกี่ยวกับสมมติฐานที่ใช้ในการวัดมูลค่ายุติธรรมนั้น

เอกสารอ้างอิง

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์ (2559).

มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 540 เรื่อง การตรวจสอบประมาณการทางบัญชี รวมถึงประมาณการทางบัญชีที่เกี่ยวกับมูลค่ายุติธรรม และการเปิดเผย ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก www.fap.or.th

(2559). มาตรฐานการสอบบัญชี รหัส 620 เรื่อง การใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญของผู้สอบบัญชี. กรุงเทพมหานคร. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก www.fap.or.th

(2559) มาตรฐานการรายงานทางการเงิน ฉบับที่ 13 เรื่อง การวัดมูลค่ายุติธรรม กรุงเทพมหานคร. ค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก www.fap.or.th

AICPA. (2003) SAS No. 101, *Auditing Fair Value Measurements and Disclosure*

Menelaides, S.L., Lynford E. G. and Gretchen, F. (2003). The Auditor's Approach to Fair Value. *Journal of Accountancy*, 195 (6), 73-76.